

“GO’RO’G’LINING TUG’ILISHI” VA “ALPOMISH” DOSTONLARIDAGI PAREMALARNING MAVZUVIY –TEMATIKASI TASNIFI

Normamatova Gulasal Toshboy qizi

Termiz davlat universiteti 2-kurs magistranti

Lingvistika: o’zbek tili

Anotatsiya: Leksik sathimizda shunday so’z va birliklar borki, ular xalqimizga xos bo’lgan milliy madaniyatni, o’ziga xos mentalitetni aks ettiradi. Ushbu birliklarda ifodalanayotgan lug’aviy ma’nodan tashqari faqat o’zbek xalqigagina tegishli bo’lgan urf-odatlar, marosimlar, an’ana va qadryatlar, turmush tarzi ham aks ettiriladi. Bunday xususiyatlarga ega bo’lgan birliklarimizni ilmiy atamalar doirasida “Paremalar” deb ataymiz. Mazkur maqolada paremiologik birliklar mavzuviy-tematik jihatdan tahlilga tortildi.

Kalit so’zlar: parema, frazeologizmlar, maqol, doston, teonim, urf-odat.

O’zbek xalq dostonlari tarkibini dialectal frazeologizmlar hamda maqollar asosiy tarkibini tashkil etadi. Dostonlar tilidagi paremiologik birliklarni to’plash va tasniflash ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etgani holda, o’zbek tilining leksik-frazeologik fondini boyitishga ham barakali tasir etadi. Paremiologik birliklarning mavzu ko’lami keng qamrovliligini hisobga olib tadqiqot obyektiga olingan dostonlarda nisbatan ko’proq uchraydigan temalarni tahlilga tortishni lozim deb topdik. Ushbu tadqiqotimizda paremiologik birliklarni bir qancha xususiyatga ko’ra ajratib tasnif qilishni, o’rganishni maqsad qildik. Yuqoridagi dostonlarimizdagi paremiologik birliklarni quyidagi mavzuviy guruhlariga ajratib tahlil qilib o’tamiz:

1. Epik qahrmonlar ruhiy holati bilan bog’liq paremiologik birliklar.
2. Diniy atamalar va qarashlar bilan bog’liq paremalar.
3. Milliy urf-odatlar bilan bog’liq paremalar.
4. Tuli ijtimoiy munosabatlar bilan bog’liq paremalar.

Dunyo xalqlari tilshunosligida u yoki bu tilning lug’at boyligini tashkil etuvchi so’zlarni “tematik guruhlar” asosida tasnif qilish, shuningdek, o’zbek tilshunosligida ham so’zlarni tematik qatorlarga ko’ra tasnif qilib o’rganish tajribasi allaqachonlar isbotlangan, ammo, bu usulni nomlashda aniq izchillik qayd etilmagan.

1. Epik qahramonlar ruhiy holari bilan bog’liq paremalar: *iching kuyib, yurak bag’rim ezildi, yuzi tuman bo’lmoq, rangi somunday sarg’ayib, otasining o’lganiga dimog’I kuyib, gina qilmoq, ichi kuymoq, ko’ngli qolmoq, chiroyi ochilib, og’zi angrayib, burni tangrayib, bag’ring kuyganday bo’lib yig’lamoq, dimog’I chog’ bo’lib, yurak bag’ri ezilib, ko’ngli qop-qora bo’lmoq, ko’ngliga og’ir olmoq, ko’ngli buzulib va boshqa ko’plab turg’un birikmalarni misol keltirishimiz mumkin.*

Ushbu misollardan ko'rinadiki, baxshilarimiz umumiste'moldagi iboralardan unumli faydalana olganlari baxshi bobolarimizning hamda xalqimizning har bir so'z va ibora hamda maqollar-u matallarning mazmunini yaxshi bilganliklaridan dalolat beradi.

Epik qahramonlar ruhiy holatini anglatishda ,nisbatan “ko'ngil” uzvli birikmalardan keng foydalanilgan. “ Ko'ngil” uzvli iboralardan xalq dostonlari tilida keng qo'llanilgan bo'lib ularning hammasida qahramonlar ruhiy kehinmalarini ochib berishda foydalanilgan. Fozil Yo'ldosh o'g'lining “ Malikayi ayyor ” dostoni leksikasiga bag'ishlangan ilmiy ishda ham ko'ngil leksemasi frazeologik birliklar tarkibida turli ma'nolarda kelganligi haqida so'z boradi¹. G .Jumanazarova dostonlar matnida “ko'ngil” uzvli iboralar sevish hissi, fe'l-atvor, xarakter, xulq,shuningdek , xohish- istakka mos tushadigan ish yoki harakat bilan o'ziga moyil qilishlik kabi semantic ma'nolarni ifodalashga xizmat qilishini aytadi². “ Go'ro'g'lining tug'ilishi” va “Alpomish” ham ko'ngil uzvli iboralar ko'plab uchraydi va turli ma'nolarni yuzaga chiqarishga xizmat qiladi:

“ Ko'ngil” bilan bog'liq iboralarda xursand bo'lish ma'nosga qarama qarshi xafa bo'lmoqlikni bildiruvchi frazeologizmlar ham talaygina. *K'ngli qop-qora bo'lmoq, kongli buzilmoq, ko'ngliga olmoq va boshqalar. Bulardan ko'p qo'llaniladigani ko'ngli buzilmoq* bolib unda ko'ngilni bir binoga o'xshatish uchun asos bo'lmoqda . Tasavvuf adabiyotida ham ko'ngilni binoga, Ka'bafa o'xshatish holatlari ko'p uchraydi.Shu sababdan ham xafa bo'lish ko'ngil uyining buzilishiga o'xshatiladi:

Alpomishbekning ko'ngli buzilib , o'zining yolg'izligi, ota-onasining sariligi yodiga tushib, ko'zining yoshi munchoq –munchoq bo'lib, yuziga tizilib turdi(B.J.:55). “Ko'ngil” uzvli birikmalarni g'am yemoq, o'ylamoq ma'nolarida ham qo'llasa bo'ladi: *Polvonlarning sira yo'qdir hunari.// Polvonlarning ko'nglida yo'q o'lri*(E.O.:342); Surxaylning ko'ngliga keldi: “*Shuning oldiga boray, shundan bir gap so'rab qolay.Mobodo Alpomish bo'lsa , buni bir ko'ray*”, -dedi (E.O.:361); *alpomishning ko'ngliga keldi : “Meni-ku tortib ololmaydi, ko'ngli o'zidan qolib ketsin*”, -dedi.- *Arqoningni tashla, do'stim,-dedi*(B.J.:117).

Hol-ahvol so'ramoqlik ma'nosi: *Manglayimni silab ko'ngil so'radi,// Boshdan oyog'imga juda qaradi*(F.Y.:420)

Xotirjamlikni bildirish ma'nosidagi: *Bunday kunda ko'ngli to'qlar,//Agar kim bir-birini yo'qlar,//Otilmagan xurma to'plar,//Otil, Alpomish keldi*(F.Y.: 445).

“Bag'ir” leksemasi bilan bog'liq frazeologizmlar ham ko'p o'rinlarda kelgan. N. Bo'ronova o'zining “Alpomish” turkumi dostonlarida etnografizmlar nomli

¹ Уринбоев Б.Бозорбоев К. “Алпомиш “достони фразеологизмларининг твѣбири. - Самарканд: Сам ДУ,1998.- Б.9.

² Жуманазарова Г.Халк дostonлари тилидаги иборалар семантикаси// Узбек тили ва адабиѣти .-Тошкент , 2015.- № 6.-Б.81.

dissertatsiya ishida: *Bag'ir o'zbek tilida jigarni bildirib , shuningdek, ko'chma ma'noda “ tananing bo'yindan qoringacha bo'lgan old qismi ; kokrak, koksi, to'sh ”shu ma'nodan kelib chiquvchi boshqa semalarga ega* -degan fikr-mulohazalarni atib o'tadi. E'tibor beradigan bo'lsak o'zbek xalqida ,shuningdek turkiy xalqlarda qarindosh-urug'larga nisbatan jigarim, bovrinim kabi so'zlarni qollash holatlariniga ko'p guvohi bo'lmiz. Bag'ir uzvli frazalarda ham qahramonlar ruhuy olamini, kechinmalari, holatini ochib berishda baxshilarimiz mahorat bilan foydalannishganlar. Yuqoridagi dostonlarimizda :*bag'ring kuyganday bo'zlab yig'lamoq hamda bag'ri ezildi* birikmarlari qo'llangan bo'lib, “bag'ri ezilmoq “ frazemasi tarkibidagi ezilmoq fe'li mustaqil holatda yaxshi pishib yetilgan mevani holatini , yo bo'lmasam biror ovqatni pishib masalliqdari ezilishi kabi holatlarga nisbatan qo'llaniladi. “ Bag'ri ezilmoq” frazeologik birlik sifatida ma'noni bo'rtirish, kuchaytirish uchun qo'llaniladi. “ Bag'ri ezilmoq” –“ruhan ezilmoq”, “qattiq qiynoalmoq, tushkunlikka tushmoq” ma'nolarini ifodalaydi.

Xullas yuqorida aytilganidek, bag'ir uzvli frazeologizmlarda tushkunlik kayfiyati yetakchilik qiladi .Yurak –bag'rini dog'lab frazemasi ham ana shunday frazeologik birliklar qatoriga kiradi. Ushbu frazema O'zbek tilining izohli lug'atida alam o'tqazib yoki boshga kulfat solib ,dilda qattiq alam qoldirmoq , dilni yaralamoq kabi ma'no mazmunni beradi. O'gan asrlarda xalqimiz asosan, paxta yog'idan foydalanishgan bo'lib ovqat tayyorlashdan oldin yaxshilab qizdirilib tozalangan, dog'langan. Ushbu holatlardan kelib chiqib tahlil qilinsa frazemaning ma'nosi yana ham oydinlashadi. *Bul so'zni den onasi zor-zor yig'lab , yurak bag'rini dog'lab ,betoqat bo'lib ,nima qilarini bilmay ,shu bilan so'zni toxtatdi(B.J.:21).*

Xulasa qilib aytganda, dostonlarimizda qo'llangan yuzlab frazeologizmlar millat tilida hissiy-ta'siriy bo'yoqqa ega leksik birliklarga bo'lgan ehtiyojning nihoyatda yuqoriligini hamda xalqimizning naqadar zukkoligi, baxshilarimizning har bir so'zni o'z ornida takrorlamasdan qo'llay olish mahoratiga ega ekanligini birgina frazeologik birliklar misolida ham ko'rishimiz mumkin.

2.Diniy atamalar va qarashlar bilan bog'liq paremlar: *ena rozi xodo rozi, tuproq ushlang oltin bo'lsin,suv bergan savobga batar emish , dilozor tip-tikka imonsiz qotar emish, haq saqlasa balo yo'q, haq qarg'asa davo yo'q,ona rozi xudo rozi* va shunga o'xshash ko'plab paremlarni misol qilish mumkin. Aslida e'tibor beradigan bo'lsak tilining frazeologik fondining yarim qismini diniy tushunchalar bilab bog'liq elementlar tashkil etadi.Ular tilimizga tayyor holdsa kirib kelgan emas, balki milliy lingvokulturologik mahsulot sifatida keyin paydo bo'lgan[Bayzakov,1967:19].Arabcha , forsha, hamda turkiycha diniy onamastik leksika bunday turdagi teofrazeologik birliklar semantikasida Alloh va uning qudrati, insonni yaxshilik va islomiy e'tiqodga davat qiluvchi niyatlar va duolar bilan bog'liq tarzda rang-barangdir[Omonturdiyeva,2022:503].

“Teonim” (yunoncha-teog-xudo (Olloh) +onoma-nom,atoqli ot)- *Olohning nomi va atributlarining atoqli oti*³ degan ma’noni bildiradi.H.Ahmedov “Teonimiya” diniy xarakterdagi atoqli otlarning to’plami, yig’indisi “teonimika” diniy ,ilohiy onamastik ko’lamga mansub atoqli otlarni o’rganuvchi soha ma’nosini bildirishini aytib o’tgan. Shuningdek o’zbek onamastikasining haqiqiy bilimdonlaridan biri professor E.Begmatov diniy (xudo,payg’ambarlar va avliyolar) va muqaddas joylar (jannat ,do’zax, Ka’ba...) kabi onamastik birliklarni teonim deb ataydi.

Tadqiqotimiz doirasidagi “Go’ro’glining tug’ilishi” va “Alpomish” dostonlarida yuqorida ko’ib o’tganimizdek ko’plab diniy atamalar bilab bog’liq paremlar uchraydi. Xususan ulardan biri: *ena rozi xudo rozi*-birikmasida Alloh nomlaridan biri *xudo* so’zi qo’llangan bo’lib ushbu so’z ham teonim hisoblanadi. Paremanad ko’rinadiki musulman olamida ena(ona) ga bo’lgan yuksak hurmat ,izzat qadimdan mavjud bo’lgan.Bugungi kunda ushbu parema *ota rozi xudo rozi* –shaklida ham ishlatilishi dinimizda har bir farzand biror ish boshlashda ,avvalombor, ota –onasining maslahati, yordami hamda roziligiga suyangan holda omalga oshirishi kerakligi shundagina Alloh taolo ham ularning yo’lini ochishi mushkulini yengil qilishi oydinlashadi. H.Ahmedov o’zining tadqiqot ishida teonimlar bilan bog’liq quydagi muhim fikrlarni aytib o’tgan: *Islom ta’limotiga ko’ra, Alloh taolo- yuksak fazilatlar sohibi.Diniy amallarning barchasi Alloh va uning elchilari –payg’ambarlari bilan bog’liq .”Alpomish” dostonida ham Alohning xislat va xulqlarini ifoda etuvchi nomlar asosiy o’rin tutadi va va dostonida islomiy din ruhini ta’minlaydi.O’zbekcha diniy matnlarda Alloh,turkey(mo’g’ilcha) tangri, foer-tojikcha xudo so’zlarining barchasi qo’llanadi. Alloh lafzi barcha tillarda ,tangri faqat turkey tilde , xudo so’zi fors-tojik,o’zbek, hind, urdu,pushtu, dariy, va turkey tillarda ishlatiladi.Demak, Alloh so’zi bugungi kunga kelib, ekzotizmlik xususiyatini yo’qotib , tilga o’zlashgan . Biroq yuqorida tilga olinganidek ,Alloh shunday ulug’ qudrat va hikmat, fazilat va xulqlar egasiki, bu uning nomlarida o’z ifodasini topgan.Chunonchi: o’zbekcha diniy matnlarda Alloh, xudo, tangri so’zlariga odatda sifat qo’shib ,Alloh taolo,Xudoyi taolo, Tangri Taolo, shaklida ishlatiladi:Taolo so’zi arabcha bo’lib, ulug’ va oily degan ma’nolarni bildirishini muallif aytib o’tadi.*

“Go’ro’glining tug’ilishi ” hamda “ Alpomish ” dostonlarida Allohning 99 ismi bilan bog’liq paremlar deyarli uchramaydi. Ularda Xudo, Haq ,Yaratgan, Tangri Alloh kabi nomlari bilan bog’liq paremlarni uchratamiz. Allohning 99 ismini keltirilmasligiga sabab ushbu dostonlar ham xalq jonli , og’zaki tilining namunasi ekanligidadir. Dostonlarimizda keltirilgan-*Haq saqlasa balo yo’q ,Haq qarg’asa ,davo yo’q* paremasi ham teonim komponentli birlik bo’lib, teonim komponentli birliklar doimo o’z ma’nosida qo’llaniladi. Paremalardagi keying komponentlar

³ Axmedov Hakimjon Yarashovich. Alpomish dostonida qadimiy , diniy e’tiqodlar bilan bog’liq frazeologizmlar va ularning semantikasi.Oriental Renaissance: Innovative educational ,natural and social sciences.2022. 382

ko'cha ma'noda yoki nitqda avvaldan tayyor holda qo'llangani uchun ham muhim semantic vazifa bajaradi. Yuqoridagi *Haq* so'zi ham Alloh ,Xudo, Tangri , Yaratgan kabi so'zlar qatorida Alloh taoloni birdiruvchi so'zdir. *Onamastikaga doir ilmiy tadqiqotlarda teonim tushunchasiga yondosh hodisa sifatida demonizm termini tilga olinadi. Demonizm- yunoncha “ daimon”-“ ruh”, “ jin” so'zidan kelib chiqqan bo'lib, insonlarning yovuz ruhlar , shaytoniy xislatlarini ifodalovchi termin hisoblanadi.*

Til inson hayotining turli tomonlarini , shu jumladan diniy hayotni ham aks ettiradi. Aslida, til va din ikki madaniy hodisa sifatida chambarchas bog'liqdir. Gao Chiang =Jiangning fikricha , “til dinni yaratadi, din ham tilni yaratadi. Til aloqa va imo ishora vositasi sifatida ma'naviy dunyoni qurish uchun asosdir. Din o'ziga xos madaniy funksiyaga ega bo'lgan ma'naviy tizim sifatida tilni yaratadi”[Gao Chang-Jiang.,1992:86-92]

“Go'ro'g'lining tug'ilishi ” dostonida diniy atamalar ishtirok etgan paremlar ham qo'llangan: *Suv bergan savobga botar emish ,dilozor imonsiz tip-tikka qotar emish*, diniy komponentli paremasida *savob, imon* kabi diniy so'zlar qo'llangan. Dinimizda islomning dastlabki ustuni deb imon belgilangani barchamizga ma'lumdir.”*La ilaha ilolohu, Muhammadur rasululloh*” demoq ya'ni iymon keltirmoq. Iymon degani aslida mazmunan tasdiqlash degan ma'noni bildiradi. Dostonda keltirilgan paremadan-suv bergan savobga botar emish, birovning dilini og'ritgan ,o'zida bor bo'la turib bermagan hasis kishilar dinsiz, kalimasiz tip-tikka vafot etar emish mazmuni kelib chiqadi. Dinimizda *savob va gunoh* so'zlari har doim ham qarama qarshi tushunchalar sifatida qaraladi. *Savob* termini juda keng mazmun mohiyatga ega so'z hisoblanadi. Ushbu so'z o'zida yaxshilik, mehr-oqibat, yordam, sahiylik ,oliyjanoblik, ochiqko'ngillilik, sadaqa va boshqa ko'plab insonga xos bo'lgan ijobiy xislatlarni ,amallarni o'zida mujassam etadi. Yana shuni ham tsnif qilish joizki dostonida duo darajasiga ko'tarilgan paremiologik birliklar ham qo'llanilgan: *Tuproq olsang, oltin bo'lsin* birikmasi bugungi kunga kelib ota – onalarimiz tomonidan duo ,olqish darajasiga ko'tarilgan desak hech mubolag'a bo'lmaydi. Ushbu paremadan tuproq olsang barakasi oltinchalik bo'lsin, ishlaringni rivojini bersin, risqu-ro'zing mo'l bo'lsin kebi ma'nolar o'rnida ham foydalanishadi.

Din leksikasi bo'yicha ustoz olim va olimalarimizdan f.f.dots SH. Maxmaraimova, SH. Omonturdiyeva, H. Ahmedov, Bayzakov, E. Begmatov, Xudoynazarova, G. Begmatova kabi tadqiqotchi olimlarimiz ish olib borganlar.

3. Milliy urf-odatlar bilan bog'liq paremiologik birliklar tasnifiga dostonlarimizda uchraydigan *beshikkerti qilmoq, nikoh quymoq, boshi bo'sh bo'lmoq* va boshqa birliklarni tahlil qilishimiz mumkin. Yuqoridagi frazeologik birliklarning barchasi o'zbeklarda to'y oldi marosimlari bilan bogliq birlilar hisoblanadi. Aslida o'zbek nikoh to'ylari uch bosqichda o'tkaziladi: toygacha bo'ladigan urf odatlar, nikoh to'yi vaqtida bajariladigan urf odatlar hamda to'ydan so'ng o'tkaziladigan urf –odatlar

shular jumlasidandir .Biz yuqorida sanab o‘tilgan iboralar o‘zbek nikoh to‘ylarining birinchi bosqichi bilan bog‘liq uf odatlar sirasiga kiradi. Biz o‘zbeklarda to‘yning birinchi bosqichlarida “qiz tanlash” yoki “ qiz ko‘rish” hamda “ sovchilik” udumlari muhim o‘rin tutadi.Q iz tanlash udumlarida ,odatda, ayyollar faollik ko‘rsatishgan. Sovchilikka borishda esa erkeklar faollik ko‘rsatishgan.An’anaga ko‘ra, tanlangan qiz xonadoniga ayollar borib “ og‘iz islash qilishgan . Xalq orasida bunday sovchilik “ mokiya sovchilik ” nomi bilan yuritilgan⁴. “ Qiz islash ” jarayonida qizning “ boshi bo‘shmi “ yo “ boshi bogliqmi” ekanligi surishtirilgan . Shundan so‘ng rasmiy holda sovchi bo‘lib kelishgan. “ Og‘iz islash” nomi bilan yuritilivchi sovchilikning bu bosqichi “ Alpomish” dostonida ham keltirilgan .Ushbu dostonida yeti polvonlarning onasi Surxayl kampir Qorajon o‘g‘li uchun Barchin yashaydigan xonadonga “ og‘iz islash” maqsadida bir necha ayollar bilan boradi. Bu holat dostonidagi quyidagi she‘riy parchada o‘z aksini topgan.

Yaxshi qizlar agar boshi bo‘sh bo‘lsa,
Kelin qilib, biror ro‘mol o‘rayin.
Uylantirsam ,senga xabar berayin,
Borishli, kelishli bo‘lib yurayin⁵

Yuqoridagi parchagi “boshi bo‘sh”birikmasi o‘zbeklarda ko‘proq qizlar turmushga chiqqandan so‘ngina ,asosan, ro‘mol o‘rashgan shu nuqtayi nazardan hamda ushbu ibora turmushga chiqmaganmi, birov bilan boshi biriktirilmaganmi kba ma‘nolarni anglatad

Etograf K.Shoniyozov qarluqlarning nikoh to‘yi marosimi udumlari haqida to‘xtalar ekan, quyidagilarni aytib o‘tadi: “Kelin bo‘ladigan qiz tanlangandan so‘ng yigit tomonidan ikki ayol –kuyov bo‘lgichning ammasi va holasi yoki turmushga chiqqan opasi sovchilikka borishadi”. Ushbu ma‘lumotlar asosida “ Alpomish dostonidagi ” Surxayl kampirning Barchinga sovchilikka boorish epizodiga e‘tibor qaratisa, Surxayl tomonidan shu udumning noto‘g‘ri ado etilganligi , buzulganligi oydinlashadi.Chunki udumlarimizda yigitning onasi emas balki unga yaqin qarindosh bo‘lgan ayol borib bilib kelishi ,keyin agar u tomonning qizni berishga ko‘ngli bo‘lsa keyingina erkak sovchilar borishi qadimdan buyon an‘ana tusiga kirgan. Ushbu holatdan ko‘rinib turibdiki Surxylning manman, nopisand,befarosat ayol ekanligiga ishora berilyapdi.

Urf –odatlarimizga ko‘ra sovchi kelgan xonadonga qizning onasi ularni ochiq chexra va muloyimlik bilan izzat ehtirom bilan kutib olishi ,mehmonlar oldiga dasturxon yoyishi , choy van noz-nematlar keltirishi odt tusiga kirgan. Choy ustida

⁴ Худойкулова Л.Сурхон вохаси совчилик кушиклари ва айтимлари./ Узбек фолклоршунолиги масалалари .Таникли фолклоршунос олим,профессор О.Сафаров таваллудининг 70 йиллигига багишланган илми маколалар топлами.2Ғкитоб. -Т .:Фан ,2010. -Б .157.

⁵ Алпомиш, 42 –bet.

mehmonlardan biri oz maqsadini bayon qilishi kabi udumlarimiz “Alpomish ” dostonida ham Barchinga Surxayning sovchi bo’lib kelish epizodida ham quydagicha aks etgan: “ Mehmonlar ko’rishib o’tirdi.Boybicha mehmonlarga osh taraddud qildi, ziyofatga palov pishirib damlab: “ Endi mehmonlar bilan gaplashib o’tirayin ”, -deb boybicha ham kelib o’tirdi.U yoqdan bu yoqdan gap talashib , besh to’rt og’iz gap bpslashib, shunda kampir boybichaga qarab , shu qizingning boshi bo’shmi ,-deb so’rab turgan edi:

Qozonda qaynagan shirboz g’oshtmidi?
Shul qizingning agar boshi bo’shmi?
Boshi bo’shmi deyin, sendan so’rayin,
Kelin qilib biror ro’mol o’rayin,
Qorajonga atashdirib borayin...⁶

Sovchilik bilan bog’liq holda “ boshi bosh” va “ ro’mol o’rash ” birikmalarida ham milliyeligimiz namoyon bo’ladi ,odatda ro’mol o’rash udumi qizning boshini band aqilish , ya’ni fотиha qilish rasmini ramziy ifoda etadi. Ro’mol o’rash udumidan so’ng bu qizga boshq a birov tomonidan sovchi yuborilmaydi, chunki endi qizning atalgani bor hisoblanadi.

“Alpomish ” dostonida “qiz tanlash”ning yana boshqacha ko’rinishlarini ham kuzatamiz. Yetti qolmoq bahodirlardan biri Ko’kaman tilidan shundy deyiladi: “ Bular yotgan eliboy , bu qizlarga burilib borayin , borib bulardan qimiz so’rayin. Qimiz bersa , shu qizning birovini olaman, suv bersa , quruq qolaman, peshonamni shu yerda sinab ko’raman ”. shunday deya Ko’kaman qizlardan qimiz so’rab keladi.SHunda Barchin kaniziga aytadi :”Bu qolmoq qimizni bizdan so’rayapdi.Bir jom suv bergin.bizdan suvday sovib ketsin” ,-deydi. Suqsur kaniz bekasining gapini qilin jom toldirib suv beradi.Ko’kaman alp jomdagi qimiz emas suv ekanligini ko’rgach achchig’I kelib , kanizning bilagiga himhi bilan soladi. Jom jiringlab yerga tushib ketadi. Suqsur kaniz Kokaman alpdan bu zulmni ko’rganiga ko’ngli buziladi ⁷ .

4.Turli ijtimoiy munosabatlar bilan bog’liq paremlar tasnifi: *noni katta tishlasang ham gapni katta gapirma, birovning buzog’I o’lsin desang o’zingning ho’kizning o’lar, zorim boru zo’rim yo’q, boshing eson davlatingni kam dema,bor maqtansa topilar yoq maqtansa chopilar, el elga kelsa davlat el eldan ketsa mehnat, omonatga qaynim qilma hiyonat,o’zing tug’may ul bo’lmas sotib olmay qul bo’lmas,o’zingniki o’zagiga tepsang ham ketmaydi ekan, birovning bolasiga kishmish bersang ham turmaydi ekan, dushmaning hs bo’lsa qo’rq, ol oldirma, quvgin qochma va boshqa paremiologik birliklar doston tiliga xosdir.*

⁶ Алпомиш, 45-bet

⁷ Алпомиш , 554-55-betlars

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Уринбоев Б.Бозорбоев К. “Алпомиш “достони фразеологизмларининг твъбири. - Самарканд: Сам ДУ,1998.- Б.9.
2. Жуманазарова Г.Халк дostonлари тилидаги иборалар семантикаси// Узбек тили ва адабиёти .-Тошкент , 2015.- № 6.-Б.81.
3. Axmedov Hakimjon Yarashovich. Alpomish dostonida qadimiy , diniy e’tiqodlar bilan bog’liq frazeologizmlar va ularning semantikasi.Oriental Renaissance: Innovative educational ,natural and social sciences.2022. 3824.
4. Худойкулова Л.Сурхон воҳаси совчилик кушиклари ва айтимлари./ Узбек фолклоршунолиги масалалари .Таникли фолклоршунос олим,профессор О.Сафаров таваллудининг 70 йиллигига бағишланган илми маколалар топлами.2Ғкитоб. -Т .:Фан ,2010. -Б .157.